



Gammel Estrup – Herregårdsmuseet i 2017

Af museumsdirektør Britta Andersen

Året startede i kulturmiljøets tegn, idet herregårdens samlede, komplicerede og fintmærkende vandsystem blev eftergået, rensset og bragt tilbage til sin oprindelige gode stand. Takket være generøse bevillinger fra flere betydende danske fonde – A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal, William O. Berntsens Fond og Hedeselskabet – var det muligt at genetablere balancen i voldgrave, damme og søer på området til glæde for de besøgende og gavn for eftertiden. HedeDanmark var hovedentreprenør på opgaven og valgte at arbejde på flere fronter på én gang, således at det overordnede arbejde, der var til størst gene for besøgende og fuglevildtet, blev klaret på rekordtid. Hertil kommer, at firmaet løste opgaven til alle tilfredshed, hvilket godt kunne have været en udfordring, idet voldstedet og hovedbygningen er fredet i klasse A og derfor er under opsyn af flere forskellige instanser som for eksempel Slots- og Kulturstyrelsen, Norddjurs Kommune, Naturstyrelsen og Museum Østjylland. Efter ønske fra en af fondene har museet efter oprensningen iværksat en omfattende plejeplan, som over de næste 20 år skal medvirke til at bevare status quo og dermed forhindre, at herregården og dens kulturmiljø havner i en tilsvarende truet situation igen.

2017 blev et rekordår for Gammel Estrup, og museet kunne – sammen med nabomuseet Det Grønne Museum – ved årets udgang præsentere et besøgstal på over 100.000 gæster. Besøgstallet er det højeste siden 2011, og stigningen må tilskrives museets kontinuerlige arbejde med herregårdshistorien og -kulturen udmøntet i forskning af høj faglig kvalitet, nytænkende udstillinger, spændende arrangementer og aktiviteter. Bag det gode besøgstal ligger hundredvis af glade gæster, som er blevet beriget af deres berøring med Gammel Estrup. Det vidner Slots- og Kulturstyrelsens nationale brugerundersøgelse om. Her placerer Gammel Estrup sig over gennemsnittet på stort set alle parametre, og især hvad angår stemning, autenticitet og personale, udmærker museet sig positivt. En særlig stor og dedikeret indsats fra både museet og Dansk Center for Herregårdsforskning, resulterede i løbet af året i øget opmærksomhed både nationalt og internationalt omkring Gammel Estrup og det arbejde, der udføres på stedet. I kraft af særlige, store satsninger i forbindelse med *Kulturbyprojektet Aarhus2017*, DR og Slots- og Kulturstyrelsens *Historier om Danmark*, udviklingen af en ny *Kulturtjeneste* for børn og unge i Norddjurs, modtagelsen af *Europa Nostras danske pris* og den stadige udvikling af det europæiske forskningsnetværk *ENCOUNTER* fik Gammel Estrup en hidtil uset mediedækning og en fremragende synlighed på mange platforme. Denne synlighed og det flotte besøgstal og gode ry, som museet har fået i offentligheden, kan alle, der har bidraget til resultatet, være meget stolte af. Gammel Estrup er med andre ord et museum, der, uden store offentlige tilskud og med meget få ansatte, leverer et produkt i verdensklasse.

Gammel Estrup for børn og unge

Målgruppen børn og unge er strategisk satsningsområde på Gammel Estrup i perioden 2017-2020. Denne satsning bar frugt i 2017, da antallet af besøgende børn og unge i museets undervisningsafdeling nåede op på 3742, hvilket er en fordobling til sammenligning med tidligere år. Museet opstartede således i 2017 projektet *Læring Norddjurs* takket være støttet fra Slots- og Kulturstyrelsen og Norddjurs Kommune. Projektet skal hen over de næste tre år realiseres i samarbejde med Museum Østjylland og Norddjurs Skoletjeneste. Med *Læring Norddjurs* bliver der udviklet en række nye tiltag med fokus på de kulturelle læringstilbud målrettet børn og unge i dagtilbud, grundskoler og på ungdomsuddannelser i Norddjurs med Gammel Estrup som tovholder og primus motor. Det ambitiøse projekt betyder, at Gammel Estrup styrker, videreudvikler og udvider den eksisterende skoletjeneste i Norddjurs. Målet er, at børn og unge i en kommune præget af få kulturelle læringstilbud bliver ikke blot lige så gode – men endnu bedre end deres jævnaldrende i storbyerne.

Med støtte fra Friluftsrådet fortsatte museets naturvejleder arbejdet med at formidle herregårdens kulturmiljø, og i løbet af året blev eksempelvis kurser for kommunens naturfagsnetværk samt *Det kulturhistoriske netværk for Naturvejledere* gennemført med stor succes. Naturvejlederen færdiggjorde



endvidere i 2017 uddannelsen som naturvejleder i regi af Københavns Universitet, og et af de udendørs projekter, som naturvejlederen havde arbejdet med i løbet af uddannelsen, var genopførelsen af et historisk *Isopbevaringshus* fra Skaføgård. I maj måned blev det genindviet og fyldt med flere tons is med det formål at illustrere et vigtigt element i fortidens godskomplekseres sammenspil med naturen, som ofte overses.

2017 bød også på et væld af enkeltstående arrangementer målrettet børn og unge, og ikke mindre end 500 glade, udklædte børn besøgte museet, da der blev inviteret til fastelavn med tøndeslagning i samarbejde med DR Ramasjang, som sendte direkte fra Gammel Estrup i anledning af fastelavn. Vinterferiens aktiviteter stillede skarpt på bogtrykkerkunstens relation til herregårdshistorien, Martin Luther og 500-året for Reformationen, og børn og unge kunne derfor besøge museets trykkeri og prøve kræfter med en gammeldags trykkemaskine. I påskeferien var udgangspunktet 'den vilde greve' Jørgen Scheel (1768-1825) og hans mange spændende genstande, apparater og 'gadgets'. I denne ferie fik børn og unge derfor mulighed for at fremstille deres eget *Camera Obscura* – en slags forløber for fotografiapparatet.

Den 1. maj markeredes *Arbejdernes Internationale Kampdag* i Skovarbejderhuset i Lunden ved Gammel Estrup. Museet havde inviteret folketingspolitikeren Leif Lahn (S) til skovarbejderdyst med økse og sav. Dysten var en alternativ markering af *Arbejdernes Internationale Kampdag* og forløb i højt humør med pølser, brød og øl. Den 7. maj var der igen et væld af aktiviteter ved *Skovarbejderhuset*, da Skovens Dag blev markeret i samarbejde med Det Grønne Museum. Dagen bød på udkørsel af træ med arbejdshest, en moderne skovningsmaskine og demonstration af historiske skovningsredskaber samtidig med, at man kunne smage kaffe og kage bagt af herregårdens kokekone, Jytte Møller Nielsen.

Den 11. juni blev Sporets Dag markeret med blandt andet åbningen af en ny cykelrute på Norddjursland. Arrangementet, der var en del af DRs og Slots- og Kulturstyrelsen satsning Historier om Danmark, bød – ud over cykelruten – på guidede kulturhistoriske vandringer i herregårdsskoven.

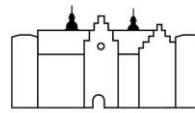
I uge 25 blev der til glæde for samtlige grundskoler i Norddjurs Kommune, afholdt en læringsfestival med fokus på 1700-tallet. Festivalen varede fire dage, og op mod 1.000 børn og undervisere nød godt af tilbuddet. Arrangementet var så stor en succes, at der arbejdes på lignende tiltag i de kommende år.

Fra den 26. juni til den 13. august var der sommerferieaktiviteter på museet, hvor man – med udgangspunkt i ombygningen af Gammel Estrup på Eske Brocks tid for 400 år siden – kunne forsøge sig som bygmester og bygge en model af Gammel Estrup på forskellige tidspunkter i historien af genbrugsmaterialer. Den 10. september var der Naturens Dag på museet, hvor der blev stillet skarpt på historien om herregårdsfiskeri og særligt krebs som en udbredt spise på de danske herregårde både i 1700- og 1800-tallet. På dagen kunne man smage historiske retter med krebs, fange en af de mange krebs i Alling Å og høre om bekæmpelsen af den nye, invasive signalkrebs, der truer de hjemmehørende flodkrebs i Alling Å systemet. I september kunne man også komme med på herregårdsturné ved Randers Fjord med fokus på kulturlandskaberne og de imponerende hovedbygninger nær fjorden. Herregårdsturnéen bød på besøg på Støvringgaard og Gammel Estrup.

I oktober måned kunne man forsøge sig som storpolitisk strateg og spille *Rigsrådsspillet* til Kulturnat Djursland. I efterårsferien blev der traditionen tro stillet skarpt på herregården som selvforsynende enhed med æblemøsteri i *Orangerierne* og konservering af råvarer fra herregårdshaven efter Otilies kokebog i *Herregårdskøkkenet*.

I slutningen af året åbnedes der derudover for et nyt samarbejde med Grenaa Gymnasium og 3D college i Grenaa. Endvidere er der imellem museet og flere institutioner i kommunen sikret flere faste formidlingstiltag, blandt andet med daginstitutionerne Mælkevejen, Stjernehuset og Glentereden.

Hele julemåneden var herregården fuld af børn og unge, der prøvede kræfter med juleklip og julebag, og efterspørgslen på de særlige juleforløb var så stor, at nogle måtte vente til 2018 med et julebesøg på den gamle herregård.



Arrangementer

I 2017 kunne Gammel Estrup præsentere et bredt udbud af publikumsaktiviteter, heriblandt en række store enkeltstående arrangementer. Årets største formidlingsmæssige satsning var *Gammel Estrup Herregårdsmarked*, som i kraft af kulturbyprojektet *Aarhus2017* havde temaet *Herregårdene og Europa*. Herregårdenes europæiske forbindelser havde særligt fokus, og man kunne således opleve håndværk og kunst, som i 1700-tallet bevægede sig via den adelige elite på tværs af landegrænser. Disse forbindelser og udveksling af viden og kultur viste sig både i aktiviteterne og i særudstillingen *På sporet af Europa*, som programdirektør for Aarhus2017, Juliana Engberg, åbnede i forbindelse med markedet. Gennem udstillingen og det tilknyttede marked blev historien i det hele taget vakt til live, og publikum blev taget med på en rejse til en tid med ekstravagante selskaber, store silkekjoler og pudrede parykker. Borggården blev forvandlet til en af 1700-tallets hektiske markedspladser, hvor bønderne solgte deres varer, og gøglerne underholdt med hæsblæsende ildshows. Man kunne også opleve smede, børstenbindere, pileflettere og andre håndværkere i arbejde, og man kunne smage helstegt pattegris og nyde den særlige overgærede øl i kroen. Arrangementet var en stor succes med 2.228 besøgende og uundværlig opbakning og støtte fra en lang række fonde og sponsorer; C.A.C. Fonden og Sportgoodsfonden.

Udover Aarhus2017 var Gammel Estrup i løbet af året engageret i det store nationale formidlingsprojekt *Historier om Danmark*. Gammel Estrup var således en del af en række kommunikationsmæssige aktiviteter, der omfattede optagelser af virtual reality film på Gammel Estrup, hvor brugere efterfølgende kunne opleve herregården i 3D hjemme i stuen, optagelser til den storstilede TV-serie *Historien om Danmark* og afholdelse af en eksklusiv forpremiere på TV-seriens afsnit om perioden fra Enevælde til Oplysningstid, der blev dækket af P4 Østjylland. I forbindelse med sidstnævnte – forpremiere på *Historien om Danmark* – kunne børn og barnlige sjæle prøve kopier af historiske dragter og smage på eksotiske retter fra enevældens tid.

Allehelgensaften kunne man besøge Gammel Estrup og opleve den særlige tusmørkestemning, der sænker sig over herregården i efteråret, når mørket falder på og mosekonen brygger. Det nærer overtro og fortællinger om overnaturlige kræfter og herregårdsspøgelser, som Gammel Estrup naturligvis har en del af! *Allehelgensaften* er et velbesøgt arrangement, som på grund af sin succes gennem en årrække derfor uden nogen særlig markedsføring hurtigt bliver udsolgt. Her har museet fundet en sjælden vej til den yngre målgruppe, og det er en fornøjelse at se, hvordan børn og unge kommer feststemte og udklædte til allehelgensbesøg på museet. Til dette års arrangement blev iværksat en række nye tiltag – så som nyformidling af Gammel Estrups spøgelseshistorier i *Herregårdskældereren* samt en stemningsfuld lyssti rundt i herregårdshaven.

Sidst på året afholdt Gammel Estrup traditionen tro *Jul på Gammel Estrup* med stor succes. Det er efter flere års indsats nu lykkedes at skabe en vigtig sæson for museet omkring jul, hvor mange lokale valfarter til herregården – den rigtige julestemning indfinder sig først, når man har fået en dans om det store juletræ i *Riddersalen* og smagt en julesmåkage fra brændekomfuret! Den traditionelle julesæson blev afsluttet 23. december med en 'juleaften som i 1918', hvor man kunne være med til julegudstjeneste i Kapellet og efterfølgende juletræsdans med herskabet i *Riddersalen* – et arrangement som var meget velbesøgt og vidner om de besøgendes behov for en helstøbt og helt igennem analog oplevelse midt i juleræset. Dette behov for samvær med familien i de historiske rammer imødekom museet ved for første gang at holde åbent mellem jul og nytår. Med flere hundrede besøgende i dagene 27.-29. december blev det med al tydelighed bevist, at vi her har ramt et behov hos gæsterne, der efter en række juledage med megen mad og stillesiddende aktivitet trænger til et kulturtilbud, hvor man både kan opleve udstillinger, få sig en rask travetur i det smukke kulturmiljø og slutte af med en kop kaffe i *Herregårdskøkkenet*.

Udover de store events, afholdt Gammel Estrup en række mindre arrangementer i løbet af 2017. I marts deltog museet således i vidensfestivalen *Århundredets Festival*, som arrangeres af Folkeuniversitetet i Aarhus. Temaet var perioden 1950 til 2000, og Gammel Estrup havde i den forbindelse



arrangeret en foredragsaften i *Riddersalen*, hvor herregårdsdrift i dag blev belyst af oplæg fra både herregårdsejere og herregårdsforskere. I april blev der holdt *Forskningens Døgn* i regi af Dansk Center for Herregårdsforskning under titlen *183 herlige herregårdshistorier* – et åbent-hus-arrangement, hvor hjemmesiden www.herregaardskortet.dk blev præsenteret af sidens forfattere i sideløbende sessioner.

16. maj lagde Gammel Estrup hus til den traditionsrige *Jagtdag*, hvor knap 100 lokale jægere var mødt op til vildtparade fra morgenstunden. Desuden var museet vært for en kammerkoncert med Randers Kammerorkester, en unik pianokoncert med den internationale stjernepianist Rosemary Tuck, en række gudstjenester i Kapellet, en herregårdsturné til herregårde omkring Randers Fjord og særarrangementer omkring *den nationale mytedag* og *Kulturnat Djursland* samt et festligt fastelavnsarrangement for børn i samarbejde med DR Ramasjang.

Herregårdskøkkenet havde i 2017 åbent i ferier, hele sommerperioden, op til jul og ved andre særlige lejligheder, hvor man kunne møde museets husjomfru og køkkenpiger. Med udgangspunkt i *Ottilies Kogebog*, som blev udgivet på *Mors Dag* i maj, kunne man smage bagværk fra støbejernskomfuret og kaffe fra Madam Blå. En vigtig forudsætning for aktiviteten i køkkenet er de frivillige i køkkengruppen, der ligesom de mange andre frivillige yder en uvurderlig indsats i forbindelse med museets arrangementer. Året rundt hjælper knap 175 aktive frivillige med at forbedre oplevelsen for museets besøgende – nogle i faste grupper, der mødes ugentligt, andre på ad hoc basis ved forskellige arrangementer. De frivillige er om nogen med til at udbrede Gammel Estrup, stemningen og historien om stedet til offentligheden, og er på den måde en vigtig del af museets virke.

Udstillinger

Fra 1870'erne blev de tidligere iskældre og isgruber på herregårdene erstattet af isopbevaringshuse. Opfindelsen af isopbevaringshuse i bindingsværk og med stråtag gjorde, at man kunne få friske mejerivarer og fersk kød på bordet i herregårdenes store husholdninger. I forbindelse med en større omlægning af landbruget i slutningen af 1800-tallet øgedes mejeriproduktionen på større landbrug og herregårde, og ishusene blev derfor populære og vandt hurtigt frem. Fra ishusene hentede man i sommerhalvåret is, der var skåret i voldgrave og søer om vinteren, til herregårdskøkkenets isskabe og som omtalt til mejerierne mælkeproduktion. Traditionen fortsatte mange steder helt frem til 1950'erne, hvor isskabe således indgik i herregårdenes husholdninger før fryserne og køleskabe endeligt gjorde ishusene overflødige. På Gammel Estrup har således også stået et bindingsværks-ishus, som er nævnt i en brandtaksation fra 1874. Hvornår det forsvandt, vides ikke, men i 2017 fik museet mulighed for at genopføre et tilsvarende ishus fra den nærliggende herregård Skaføgård. Huset havde i en periode – fra 1969 til 2014 – stået på Frilandsmuseet Hjerl Hede, hvorfra man tilbød at overdrage det til Gammel Estrup. Takket være uvurderlig støtte fra ELRO Fonden, Henny og Johan Richters Fond, Løvenholm Fonden, Augustinus Fonden og 15. JUNI Fonden og Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond lykkedes det at gennemføre det omfattende projekt. Søndag den 14. maj blev huset indviet med mere end 200 glade gæster, der fik mulighed for at kravle ned i huset og mærke kulden fra isblokkene inde i husets velisolerede kerne. Efterfølgende blev de budt på et glas ”bobler” og The-is, som is-firmaet Skarø havde fremstillet efter en original opskrift fra husjomfruen Ottilies Kogebog, der blev udgivet ved samme lejlighed. Isen sælges nu på permanent basis fra museets butik.

Besøger man en hvilken som helst af de 726 danske herregårde, vil man overalt finde vidnesbyrd om kontakter og forbindelser på kryds og tværs af de europæiske landegrænser. Man vil se kostbart porcelæn fra det fjerne Østen, paradesege inspireret af Solkongens hof i Frankrig, pragtture fra de dygtigste urmagere i Europa, portrætter malet af Europas fremmeste maler, smukt udskårne møbler fra værksteder over hele Europa og meget mere. Genstandene blev anskaffet enten på de adeliges egne rejser rundt i Europa eller gennem det meget udbredte netværk bestående af slægtninge eller venner, som adelige tidligere havde overalt i Europa. På den måde var selv de fjerneste dele af Europa hele tiden opdateret på den sidste mode. Globalisering og europæisk fællesskab er således ikke nye begreber. Med udgangspunkt i dette



fænomen, som havde sin storhedstid i 1700-tallet, åbnede museet i juni en særudstilling med titlen *På sporet af Europa/Tracking down Europe*. Udstillingen var en del af satsningen Aarhus 2017, hvor også dele af den permanente udstilling – *Videnskabernes og Lidenskabernes rum* på 2. sal i sydfløjen – og mange andre aktiviteter, busture og konferencer indgik. Udstillingen var formet som et spor gennem museet, hvor man havde lejlighed til at stoppe op og dvæle ved udvalgte møbler, malerier og bygningselementer. Der var tilføjet ekstra formidling ved de udvalgte genstande og udgivet et katalog, som den besøgende kunne få med rundt eller med sig hjem. I tilknytning til udstillingsåbningen afholdt museet et 1700-tals marked, hvor fokus var lagt på de europæiske forbindelser. De besøgende kunne således opleve et pust af 1700-tals stemning, hverdagsliv og mode – for eksempel var moden blandt eliten den samme, om man opholdt sig på det nordlige Djursland eller i Frankrigs hovedstad, Paris. Kombinationen af originale 1700-tals genstande og det larmende levendegjorte 1700-tals miljø skulle give alle typer af besøgende et håndtag til historien og en forståelse for, hvordan Danmarks tætte forbindelse til det øvrige Europa ind til 1864 var særdeles håndgribelige, nærværende og levende. C.A.C Fonden, Region Midtjylland og Fonden Aarhus 2017 støttede museets udstillinger og aktiviteter i forbindelse med Aarhus som Europæisk Kulturhovedstad i 2017.

Mandag den 26. juni var en stor festdag for museet. Den dag åbnede museets protektor H.K.H. prins Joachim udstillingen *Herremandens Herregård*, som viser livet for renæssancens adelsfolk. Udstillingen består af tre rum – *Fruerstuen*, *Kapelgangen* og *Kapellet*. I *Kapellet* kan man se, hvordan man på mange herregårde indrettede kapeller med særligt udsmykkede herskabsstole for blandt andet at demonstrere husherrens ophøjede rolle som den, der varetog husstandens religiøsitet og fromhed – både når godsejeren var ”hjemme” på herregården og deltog i gudstjenesterne, og når han var bortrejst, og stolestaderne således forblev en konstant påmindelse om hans funktion og rolle i husstanden. *Fruerstuen* var hele herskabets daglige opholdsrum, hvor man både spiste og opholdt sig, idet man først senere adskilte spiserum fra opholdsrum. Rummet er i overensstemmelse med tidens idealer forholdsvis spartansk indrettet med bænke og stole langs væggene, hvor man kan forestille sig, at kvinderne sad ret op og ned i timevis og broderede slægtens våbenskjold på duge, puder og tæpper. Vægge og lofter er dekoreret i tidens farver og specielle mønstre efter originalt forlæg fundet på Gammel Estrup. De nyrestaurerede rum tager udgangspunkt i Eske Brock (1560-1625) og hans ni bevarede dagbøger, hvor det er muligt at komme tættere på hans liv som samvittighedsfuld godsejer og hans nære forhold til kongen, Christian den 4. Det er Salling Fondene, Augustinus Fonden, Edith og Godtfred Kirk Christiansens Fond og Slots- og Kulturstyrelsen, der har betalt for den omfattende restaurering og nyformidling af rummene, og resultatet har både givet museet mulighed for at bevare endnu et stykke af kulturarven og samtidig formidle et væsentligt stykke Danmarkshistorie for offentligheden.

Fra påske og sommeren over var det også muligt at opleve fotoudstillingen *På dansk Mark* i det ene af havens to orangerier. Det var nordmanden Helge Dyrholm, der har rødder på Djursland, som havde produceret udstillingen. Hans tip-tip-tipoldefar hed Esben Andersen Bache og havde arbejdet som landarbejder på Gammel Estrup. Her lærte han sig gartnerfaget via herregårdens bibliotek, og han gjorde det så godt som gartner, at han hele tre gange blev udmærket med et diplom fra Det kongelige danske Landhusholdningsselskab. For at ære sin forfader og Gammel Estrup havde Helge Dyrholm gennem et helt år fotograferet stedet på forskellige tidspunkter af de fire årstider. Gennem fotografierne kunne kunstneren således vise Gammel Estrup i al sin pragt og samtidig komme med sit eget budskab og holdning til fortiden, hvor der ifølge Helge Dyrholm er meget at være stolt af og taknemmelig for. Både natur- og interiørbilleder indgik i udstillingen, der var velbesøgt.

I december åbnede museet den traditionelle udstilling *Jul på Gammel Estrup anno 1918*. En stor del af udstillingen omhandlede julemaden og dermed den levende kulturarv, som den kom til udtryk gennem julesulen. Før i tiden slagtede man altid en gris på herregårdene, når julen nærmede sig, for at sikre lækkert julesul til herskab, gæster og tjenestefolk i juletiden, hvor de liggende gæster ofte var mange og blev i flere dage – typisk helt fra den 23. december til *Helligtrekonger* den 6. januar. Selvom julegrisen ikke

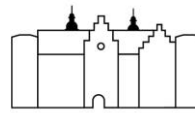


længere bliver slagtet på Gammel Estrup, så har museet taget traditionen op og gennem de seneste 18 år formidlet historien om den klassiske julemad til herregårdens mange overnattende julegæster. Således også i julen 2017, hvor man både kunne se, hvordan man fremstiller medisterpølse, sylte, rullepølse, leverpostej og sortpølse, eller blodpølse, som den også kaldes. Resultatet udeblev da heller ikke, idet begejstringen hos de besøgende var til at tage og føle på. De fleste syntes, det var fascinerende at opleve, hvordan maden blev tilberedt helt fra bunden, og endnu flere var vilde med at smage den gode julesul, når museets dygtige kokekone, Jytte Møller Nielsen, langede madder med det lækre pålæg over bordet. Ud over aktiviteterne i *Herregårdskøkkenet* havde museet også gang i resten af huset, hvor det takket være museets frivillige blomstergruppe endnu engang var lykkedes at pynte alle stuer og sale på herregården op med de traditionelle juledekorationer og julepynt fra starten af 1900-tallet. I de fine sale kunne man både komme til at klippe gammeldags julepynt, høre julefortælling eller danse omkring juletræet i *Riddersalen*, hvor de levende lys hver weekend var tændt, så alle kunne opleve magien ved det store, strålende træ. Lørdag den 23. december kunne de besøgende prøve noget helt særligt, da der blev holdt julegudstjeneste og julemiddag på traditionel herregårdsvis anno 1918. I slotskapellet satte herrerne sig således i den ene side, men kvinderne sad i den anden. Herskabet sad naturligvis i herskabsstolene, mens gæster og tjenestefolk placerede sig i stolene bagved. Selv om der var forskel på julen for herskab og tjenestefolk – både med hensyn til julemenu og gaver – fik alle dog ekstraordinært adgang til *Riddersalen* juleaften, hvor man samledes omkring det store træ for at synge julen ind sammen med grevefamilien. Herefter gik alle atter hver til sit – herskabet og deres særlige gæster gik i *Spisestuen* for at spise kalkun efterfulgt af risalamande, og tjenestefolkene samledes i *Folkestuen* til andesteg, risengrød og juleøl. Julen 2017 var dog i det hele taget noget helt særligt, eftersom museet for første gang i mange år valgte at holde åbent mellem jul og nytår. Og sikken en succes det blev! På tre dage besøgte ikke færre end 1250 gæster herregården og fik sig en afslappet og hyggelig julestund med familie og venner. De mange julegæster var i øvrigt med til at sikre museet besøgsrekorden i 2017 på 100.772 gæster.

Udgivelser

Forskningscenterleder og Ph.d. Signe Boeskov udgav i begyndelsen af februar sin afhandling i bogform. Den fik titlen *Herregård og herskab* og blev præsenteret ved et stemningsfuldt aftenarrangement i *Riddersalen* på Gammel Estrup den 2. marts. Bogen fortæller om herregårdslivets sidste storhedstid i Danmark – det vil sige perioden cirka 1850-1920. Det var en tid, hvor mange herregårdes økonomi for en tid blev forbedret, hvor man byggede stort, nyt og spektakulært og mange steder dyrkede et storslået selskabsliv. Samtidig var det en tid, hvor den samfundsorden, hvor herregårdene og de familier, der ejede dem, var under forandring og afvikling. Gennem et rigt kildemateriale fra herregårdene Hvedholm på Fyn og Nørre Vosborg i Vestjylland får Signe Boeskov i sin bog fortalt historien om, hvordan man i de to vidt forskellige og samtidige herregårdsmiljøer på effektiv måde udfyldte rollen som herregårdsherskab. Bogen – der i øvrigt blev meget vel modtaget af pressen og læserne – blev udgivet takket være uundværlig støtte fra Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond, Farumgaard-Fonden, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Illum Fondet, Lademanns Fond og Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond.

Lidt senere på foråret udgav museet den længe ventede *Ottilies Kogebog*. Otilie Olesen var ansat som husjomfru på Gammel Estrup i perioden 1918-1924, det vil sige under den sidste greve, Hofjægermester Christen lensgreve Scheel (1853-1926). Otilie Olesen havde i tiden som husjomfru på Gammel Estrup – og i tiden før, hvor hun blandt andet havde været ansat på den nærliggende herregård Rosenholm – samlet sine opskrifter i et lille, håndskrevet hæfte. Hæftet med mere end 200 opskrifter var husjomfruens vigtigste arbejdsredskab, hvor hun kunne finde opskrifter på alt lige fra stegte fasaner og agerhøns over østers og skildpaddesuppe til et bredt udvalg af dessert- og bageopskrifter. Takket være Ottilies snarrådige datter, Kirsten Munch, blev hæftet bevaret og overdraget til museet i starten af dette århundrede. Herefter startede et unikt samarbejde, idet museets nuværende kokekone, Jytte Møller Nielsen, og faginspektør Marie Andersen gik i gang med at afprøve opskrifterne – henholdsvis gennem praktiske



erfaringer med at afmåle, bage og tilsmage de enkelte opskrifter og arbejdet med at sætte opskrifterne ind i et tidsperspektiv og datidens herregårdsmiljø på Gammel Estrup. Dette samarbejde kom der i første omgang en bog med et udvalg af Otilies opskrifter ud af. Opskrifterne er tilpasset en moderne husholdning, således at man nu har mulighed for at prøve kræfter med opskrifterne hjemme i sit eget køkken – hvis man da ikke hellere vil nøjes med at købe sig til en smagsprøve i *Herregårdskøkkenet*, hvor Jytte Møller Nielsen så godt som dagligt bager et bredt udvalg af kager på det store brændekomfur. Bogen er udgivet med støtte fra 15. JUNI Fonden, Skibsreder Carsten Brebøls Almennyttige Fond, Konsul Georg Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond og Margrethe og Johs. F. la Cours Fond.

Hen mod slutningen af året – nærmere bestemt den 1. december og altså fredagen før den første weekend i advent – udgav museet traditionen tro et nyt nummer af bogserien *Herregårdshistorie*. Den nye udgivelse var tolvte nummer i rækken, og bogen fortsætter den bredt formidlende linje, som har kendetegnet de foregående udgivelser, med en række meget forskellige artikler, der knytter an til herregårdshistorie og -kultur. Gennem en række temaartikler om herregårdene og Europa beskriver bogen den fælleseuropæiske kulturarv, som den kommer til udtryk gennem forskellige facetter af de europæiske herregårdes historie og deres position som kulturelle centre, hvorfra både kultur og videnskab, mode og mentalt tankegods har spredt sig blandt eliten på tværs af grænser og derfra til de europæiske befolkninger. Derudover rummer bogen også artikler om blandt andet is-opbevaringshuse og astronomi, våbenskjolde og møbelkunst, og det er endnu engang takket være trofast og uundværlig støtte fra Fabrikant Albert Nielsen og Hustru Anna Niensens Fond, at bogen blev udgivet til glæde for offentligheden.

Dr.phil. Jesper Laursen, afsluttede i 2017 sit forskningsprojekt om adelsmanden Mogens lensgreve Krag-Juel-Vind-Frijs, der blev udført i et samarbejde mellem Moesgaard Museum og Dansk Center for Herregårdsforskning. Jesper Laursen havde i løbet af projektperioden bearbejdet et meget omfattende og hidtil ukendt arkivmateriale, der endnu var i lensgrevens efterkommeres varetægt. Mens Jesper Laursen behandlede Mogens Frijs som godsejer og aktør i et af datidens mest toneangivende herregårdsmiljøer, beskrev dr.phil. og historiker Niels Clemmensen Frijs' politiske virke og rolle i de processer, der med periodens systemskifte og lensafløsningslove i sidste ende førte til, at adelen mistede sine sidste privilegier. Forskningsprojektet resulterede i 2017 i en stor udgivelse – nemlig bogen *"Lensgreven. Historien om Mogens Frijs"*, der udkom den 10. oktober fra Gads Forlag.

Udover en de traditionelle udgivelser kunne Gammel Estrup i 2017 også lancere tre nye hjemmesider. Museets primære hjemmeside gammelestrup.dk blev gentænkt og re-designet med udgangspunkt i erfaringerne fra den gamle side, som med sine seks år var ved at være forældet. Ligeledes blev Centerets hjemmeside herregaardsforskning.dk også lanceret med et nyt tidssvarende design, og i tilknytning her til blev der også etableret en selvstændig side for forskningsnetværket ENCOUNTER – www.encounter.dk Siderne blev begge tilpasset museets stærke visuelle profil, hvor gode billeder er et bærende element, og museets digitale strategi, som også består af tilstedeværelse på en række andre platforme som for eksempel Facebook og Instagram.

Også en helt ny hjemmeside – nemlig www.herregaardskortet.dk – blev lanceret i 2017. Siden er et supplement til den omfattende og meget velbesøgte hjemmeside danskeherregaarde.dk, der har 700 daglige brugere og fungerer som et opslagsværk, hvor alle de danske herregårde findes omhyggeligt beskrevet til forskellige tider. www.herregaardskortet.dk beskriver med udgangspunkt i enkelte herregårde i Region Midtjylland forskellige temaer og vigtige aspekter af dansk herregårdshistorie og -kultur. Målet med herregaardskortet.dk er at nå ud til et bredt publikum, og hjemmesiden har sammen med de andre digitale satsninger slået Gammel Estrups position som førende inden for herregårdsforskning og digital formidling på området fast.

Forskning og undersøgelser



2017 var Reformationsjubilæets år, og Dansk Center for Herregårdsforskning bidrog til denne dagsorden med perspektiver og resultater opnået via forskningsprojektet *Reformation og adel. En undersøgelse af reformationens påvirkning af den danske adel, cirka 1525-1560'erne*. I projektet undersøges reformationens påvirkning af dansk elitekultur i begyndelsen af 1500-tallet og adelsfamiliernes samspil med samfundet omkring dem set i lyset af en ny religions- og verdensforståelse. En verdensforståelse, som har haft stor indflydelse på udviklingen af nutidens moderne samfund. Projektet (der er støttet af Aage og Johanne Louis-Hansens Fond og gennemføres i samarbejde med Aarhus Universitet) udføres af ph.d.-stipendiat Rasmus Skovgaard Jakobsen, der således har haft et særdeles aktivt år. Han har dels hentet inspiration til projektet, men også formidlet sine egne resultater i mange akademiske sammenhænge, hvor danske og internationale reformationsforskere har udvekslet erfaringer. Samtidig har den offentlige interesse for jubilæumsåret medført, at der ofte har været bud efter Rasmus Skovgaard Jakobsens særlige perspektiv på reformationens indflydelse på fortidens samfund – herunder har han optrådt i rollen som tilbagevendende ekspert i P1-serien "Reformationens betydning". Der har også været interesse for Rasmus Skovgaard Jakobsens viden om højadelige familiers materielle livsformer, som bl.a. er blevet formidlet via udstillingen "Herremandens Herregård", der blev åbnet på Gammel Estrup i juni. Ph.d.-projektet afsluttes i 2018, og projektafhandlingen har således taget form i løbet af året, da en række af dens kapitler er blevet produceret.

I løbet af 2017 blev der også blevet arbejdet på det store og enestående dagbogsmateriale, der udgør kernen i forskningsprojektet *"Jeg synes, Diamanter passer ei paa mig". Herskabs- og kvinderoller under fremstilling i et dansk herregårdsmiljø 1830-1885.* Forskningen blev udført af centerleder, ph.d. Signe Boeskov og blev støttet af Kulturministeriets Forskningsudvalg. På herregården Nørre Vosborg levede i midten af 1800-tallet herregårdsfruen Marie Elisa Tang. Hun blev født i København og tilhørte gennem sin barndom og ungdom det højborgerlige miljø i storbyen. Som 30-årig giftede hun sig dog med godsejeren til Nørre Vosborg i Vestjylland, hvor hun indtog og formede rollen som førende dame på egnen, leder af det store herregårdshushold samt hustru og mor i en stor herskabsfamilie. Fra sin pure ungdom og til sin død førte hun en detaljeret dagbog, der gør det muligt for forskningsprojektet at følge hende på livsrejsen og i overgangen fra by til land og fra borgerskab til herregårdsherskab. Forskningsprojektet skal gennem denne livshistorie belyse kvinderollens særlige betydning for datidens herskabsmiljøer.

Renæssanceherregården Ulstrup i den midtjyske landsby af samme navn planlægger restaureringsarbejde i de kommende år. I den anledning støttede Ulstrup Fonden og Slots- og Kulturstyrelsen en stor arkivalisk undersøgelse udført af henholdsvis Dorte Kook Lyngholm og Kristine Dyrmann ved Dansk Center for Herregårdsforskning. I 2017 blev der således lokaliseret, gennemgået og transskriberet store mængder af arkivmateriale fra herregårdens største bygge- og ombygningsperioder, hvorigenem anlægget har fået sin form. Dette gav detaljeret indsigt i bygningshistorien, dynamikken mellem væsentlige aktører som bygherrer, arkitekter, bygmestre og håndværkere samt byggemateriale og byggeteknik. Samtidig bidrog undersøgelsen til at øge vores viden om husets indretning og udsmykning, rumfordeling, møblering og ikke mindst dets beboeres brug af huset og det levede liv på herregården, og den vil således danne kvalificeret grundlag for det kommende restaureringsarbejde.

Forskningsformidling

Via det vidtforegrene projekt *Herregårdene – en europæisk historie* har forskningscenteret siden 2015 skabt formidling om de midtjyske herregårde som kulturarv præget af europæiske tendenser på en række forskellige platforme i lokalt, nationalt og internationalt perspektiv. Projektet kulminerede planmæssigt i 2017 sideløbende med Aarhus Kulturhovedstadsåret. Projektet skulle ligeledes have været afsluttet med 2017, men til centerets store glæde førte det så mange nye interessante erkendelser, produkter og udviklingsmuligheder med sig, at det efter aftale med bevillingsgiver Region Midtjylland blev forlænget til og med 2018.



Som de foregående år gennemførte centeret også i 2017 en række populære busture, hvor deltagerne fulgte med eksperterne ud på herregårdene og fik indsigt i husenes historie og projektet *Herregårdene – en europæiske histories* resultater. I 2017 gik turen blandt andet til Vestjylland på sporet af de vestjyske herregårde. Det vil måske komme som en overraskelse for de fleste, at Vestjylland kan fremvise et fintmasket net af både små og større herregårde. Spredt i landskabet ligger de, ofte med overraskende kort afstand mellem sig – men de gør sjældent så meget væsen af sig som deres østjyske, fynske og sjællandske sidestykker. Fra de yderste klitrækker ved Vesterhavet til de magre jorder på heden, fra Limfjorden i nord til Ringkøbing Fjord har herregårdene sat deres præg på landskabet, og gennem to spændende dage i maj 2017 kunne en busfuld af engagerede deltagere opleve en række af de vestjyske herregårdshistorier. I 2018 vil forskningscenteret blandt andet tilbyde at bringe herregårdsentusiasterne til de himmerlandske huse.

Centerets personale formidlede også i 2017 herregårdsforskningen gennem en række publikationer. Blandt andet den tidligere omtalte bog *Herregård og herskab. Distinktioner og iscenesættelser på Nørre Vosborg og Hvedholm 1850-1920* af Signe Boeskov og internetsiderne www.herregaardskortet.dk og www.encounter.dk Hertil kom en lang række forsknings- og formidlingsartikler publiceret i bogform eller på web, ligesom et stort antal foredrag og oplæg formidlede herregårdshistorien i både faglige og populære kredse.

Forskningsnetværk og -samarbejde

En ny og hurtigt voksende arena for Dansk Center for Herregårdsforskning er de europæiske netværk og samarbejdsflader. Netværket ENCOUNTER (European Network for Country House and Estate Research) blev stiftet i oktober 2015 på initiativ af forskningscenteret, der hermed nåede en længe ønsket milepæl. Formålet med netværket er at danne europæiske partnerskaber mellem forskere og kulturinstitutioner, der deler en faglig interesse i godsernes og herregårdenes fortid og nutid og at bygge bro mellem forskellige faglige perspektiver og sektorer. Netværket ledes af en styregruppe med seks medlemmer fra universiteter og museer i England, Tyskland, Holland, Norge, Sverige og Danmark og er forankret med formandspost og sekretariatsfunktion på Gammel Estrup via Dansk Center for Herregårdsforskning. I løbet af 2017 blev netværket forankret og udviklet på forskellige måder. Medlemsskaren blev således udvidet til omkring 110 personer/institutioner (fra 13 forskellige lande) med faglig interesse i de europæiske herregårde. Det udvekslede aktivt året igennem erfaringer og nyheder og dannede ramme om forskerudveksling. En række af institutioner inden for netværket fandt hinanden og indgik samarbejde omkring idéudvikling og ansøgningsarbejde.

I januar 2017 indleverede et partnerskab på seks lande med en række både universitets-, museums- og kulturarvspartnerne i hvert land således en stor EU-ansøgning om støtte til et fælles ph.d.-uddannelsesprogram på tværs af universitets- og kulturarvsbrancherne. Ansøgningen gik i 2016 ikke igennem EU-puljernes snævre nåleøje i første omgang, men fik så god feedback, at gruppen i 2017 igen gik sammen om at indlevere en optimeret ansøgning i januar 2018. Dansk Center for Herregårdsforskning er dansk hovedpartner i denne ansøgning, ligesom centeret i 2017 også har været partner i to øvrige store ansøgninger om forsknings- og formidlingssamarbejde på tværs af landegrænser med tilsammen engelske, norske, tyske, hollandske og belgiske partnere fra ENCOUNTER.

Netværkssamarbejdet resulterede også i beslutningen om at udarbejde en fælles publikation. I 2017 påbegyndtes således skriveproces, fundraising og redaktion af bogen, der under titlen *Estate Landscapes in Northern Europe* skal samle erkendelser fra konferencer og seminarer afholdt inden for ENCOUNTER. Publikationen bliver den første, der fokuserer på herregårdslandskab i både fysisk og kulturel forstand i Nordeuropa – en region med både stærke økonomiske og kulturelle forbindelser siden 1600-årene. Den fagfællebedømte publikations forfattere er alle anerkendte europæiske herregårdsforskere, og bogen udgives i 2018 ved Aarhus Universitetsforlag.



I september 2017 var Dansk Center for Herregårdsforskning vært for årets store ENCOUNTER-konference. Arrangementet tiltrak over 60 deltagere fra ni forskellige europæiske lande og forløb vellykket med to konferencedage og en ekskursionsdag. Konferencen blev åbnet på flotteste vis af den danske kulturminister, der i sin åbningstale lagde vægt på konferencens og ENCOUNTERs visionære samarbejde på tværs af landegrænser inden for et forskningsfelt med historisk set internationale forbindelser; ”Globalisering er old news, men ikke fake news”, sagde ministeren. Netværket afholdt også et seminar om Europas ”*Forgotten Houses*” i Uppsala, Sverige, i maj måned, og der er planlagt en konference-/seminarrække med nye værtslande hvert år frem til 2021. Konferencen i Danmark i 2017 var støttet af det fællesnordiske forskningsråd NOS-HS, Augustinus Fonden, Dreyers Fond, Fonden Aarhus 2017, Kulturministeriet, Region Midtjylland, Uddannelses- og Forskningsministeriet samt den Ingwersenske Fond. Den i 2016 påbegyndte gæsteforsker tilknytning (støttet af Kulturministeriets Forskningsudvalg), hvor Dr. Jonathan Finch, University of York, opholdt sig ved forskningscenteret, deltog i dets aktiviteter samt var fast samarbejdspartner i ansøgningsaktiviteterne, blev afsluttet i 2017. Programmet har igen understreget værdien af udveksling og det personlige møde som grundlag for meningsfuldt fagligt samarbejde. Centeret havde fornøjelsen af at modtage endnu en international gæsteforsker, nemlig Dr. Shaun Evans fra forskningscenteret *Institute for the Study of Welsh Estates*, Bangor University, Wales, på et kortere ophold i august. Det nyopstartede walisiske forskningscenter ønskede at lade sig inspirere af det danske forskningscenters erfaringer, og på baggrund af denne udveksling afholdes ENCOUNTER-konferencen i 2020 ved Bangor University i Wales

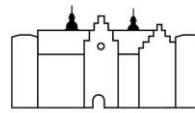
Dansk Center for Herregårdsforskning er sekretariat og partner for konference- og netværksfællesskabet *Nordisk Slots- og Herregårdssymposium* og det danske netværk *Slots- og Herregårdsforum*. Begge fora afholdt i 2017 et større fagligt arrangement, henholdsvis et symposium i Trondheim, Norge, i oktober, der både omhandlede historiske landskaber og nutidens bevaringsproblematikker og seminaret *Fyrstelige Måltider* på Sanderumgaard i maj. Dansk Center for Herregårdsforskning har desuden aktiv tilknytning til forskningsnetværkene *LUMEN – Center for the Study of Lutheran Theology and Confessional Societies* og konsumptionsnetværket *Shop, consumer, city. Retailing, consumption and urban geographies 1660-2000*.

Genstande fra Gammel Estrup – indsamling og registrering

På Gammel Estrup indsamles genstande og viden fra alle dele af herregårdskulturen – både inde og ude og oppe og nede. Der indsamles således både fra herskabets og de ansattes verden – det vil sige i hovedbygningen og den omgivende prydhave og fra avlsgården, i marken og i skoven, fra køkkenhaverne og fra de små land- og skovarbejderhuse, der hørte under herregården. I disse år har museet imidlertid et særligt fokus på 1900-tallets herregårdskultur, idet indsamlingsstrategien følger museets udviklings- og bevaringsplan, *Generalplanen*. Planen blev sat i værk i 2008 med det formål at bevare og nyformidle hele Gammel Estrups hovedbygning og omkringliggende kulturmiljø for der igennem at fortælle herregårdshistorie gennem cirka 400 år. Udgangspunktet for fortællingen er Gammel Estrups og ejerslægten Scheels lange historie. *Generalplanen* er siden 2008 blevet gennemført etape for etape, således at museets besøgende i dag kan opleve historien fra 1500-tallet til cirka 1900. Ved udgangen af 2017 tilbage stod således kun én enkelt etape – fire rum på anden sal, hvor fortællingen om perioden fra 1900 til 1930.

Husjomfruen på Gammel Estrup

Udviklingen kom i løbet af 1900-tallet til at betyde færre ansatte i såvel herregårdens land- og skovbrug som i hovedbygningens tidligere så store husholdning. Således gik det også på Gammel Estrup, hvor antallet af ansatte i hovedbygningen faldt drastisk i de første årtier af 1900-tallet. For eksempel var der omkring 1918 kun to ansatte tilbage i herregårdskøkkenet, der tidligere havde været arbejdsplads for adskillige mennesker på Gammel Estrup. En af de tilbageværende var Ottilie Olesen (f. 1893), der i 1918 blev husjomfru for



greveparret Christen og Emma Scheel. I dag er Ottilie en meget central person i museets formidling. For snart 16 år siden henvendte hendes datter sig nemlig på museet og afleverede en kopi af sin mors opskrifter. Opskriftssamlingen var nedskrevet af Ottilie selv i begyndelsen af 1900-tallet, og der er ingen tvivl om, at hun brugte samlingen flittigt, da hun var ansat på Gammel Estrup og tilberedte mad til grevefamilien. Gennem en årrække har museet arbejdet med disse opskrifter, og de har været omdrejningspunktet for formidlingen og madlavningen i herregårdskøkkenet, hvor nutidens husjomfru, Jytte, har omskabt opskrifterne til velsmagende bagværk og retter til glæde for museets gæster. I 2017 lykkedes det som omtalt museet at udgive en lang række af Ottilies opskrifter i bogen *Ottilies Kogebog*. Stor var glæden derfor, da Ottilies datter på selve udgivelsesdagen overleverede sin mors *originale*, håndskrevne opskriftsbog til museet, så den kunne indgå i samlingen. Bogen, der er indbundet i brunt papomslag, bærer præg af flittig brug i køkkenet. Åbner man bogen åbenbares over 200 opskrifter med en bred vifte af retter lige fra blodpølse og blomkålssuppe til østers, agerhøns, trøfler og et hav af bageopskrifter på kager og brød. Alt sammen skrevet ned i hånden på gulnet papir med tydelige spor efter madlavningen i herskabskøkkenet.

Opskriftssamlingen giver et fantastisk indblik i tidens madkultur på herregårdene. En madkultur, der var karakteriseret af en meget høj grad af selvforsyning, idet herregården selv rådede over frugt og grønt fra køkken- og frugthave, kød og mejeriprodukter fra avlsgården og vildt fra enge og skove. Samtidig findes der også luksusvarer som østers, trøfler og andre gode ting, der ikke var enhver landhusholdning forundt, og som vidner om, at vi befinder os hos samfundets elite. Bogen var imidlertid mere end blot et arbejdsredskab for den travle husjomfru. Den fungerede tillige som en slags scrapbog med udklippede opskrifter fra blade og aviser, og nedskrevne digte, der omhandler Gammel Estrup og den herskabelige familie.

Et af digtene lyder således:

*Paa Gammel Estrup hvor Champagnen flyder
Hvorfra sit Vindu Cresten Gedder med sin Skyder
Hvor Emma svæver rundt med Øje paa hver Finger
Og i hvis Sale man om Aftenen Comtøser svinger
Der har vi tilbragt nogle glade dage:
Hav Tak: - oh Ve og Ak – vi nu
Kun Mindet har tilbage*

Verset bærer præg af at være nedskrevet, da tiden på herregården gik på hæld, og det udstråler en vis nostalgi over for en tid og et herregårdsliv, som Ottilie på dette tidspunkt var ved at forlade. Der er ingen tvivl om, at Gammel Estrup spillede en særlig rolle i Ottilies liv – vel ikke mindst fordi hun her fandt sin kommende mand, Niels Madsen Munch. Ham findes der flere fotografier af på museet, for ikke blot var Ottilie en dygtig husjomfru, hun var også en flittig fotograf, og hun havde oven i købet sit eget kamera. Dette kamera fik museet tillige overdraget i forbindelse med udgivelsen af *Ottilies Kogebog* i 2017. Heldigvis er museet i dag også i besiddelse af de fleste af de fotografier, hun tog på Gammel Estrup. En del af fotografierne viser herskabet på spadseretur omkring herregården eller til hest i borggården. Andre fotografier viser sjældne billeder af herregårdens andre tjenestefolk arbejdssituationer, hvor de for eksempel var i gang med at hænge vasketøj op på vaskepladsen, luftede madrasser i forbindelse med forårsrengøringen eller hentede frugt i frugthaven. Hendes billeder er en fantastisk dokumentation af dagliglivet og husholdningen på herregården set fra de ansattes synsvinkel, og de bliver flittigt brugt i museets formidling. Med til samlingen fra Ottilies datter hører også Ottilies salmebog fra 1906 og et fint lille portrætmaleri, der forestiller en ung, formentlig italiensk kvinde. Maleriet havde Ottilie fået af en stuepige på Gammel Estrup, der i sin tid fik det forærende af komtesse Sophie Scheel, en ugift søster til den sidste greve på Gammel Estrup, Christen Scheel. Det var



således en fin lille samling fra de ansattes verden fra omkring 1920, museet fik overdraget fra Otilies datter i 2017.

Et herskabeligt toiletgarniture

Takket være støtte fra Brebølfonden og Slots- og Kulturstyrelsen kunne museet i 2017 købe et meget smukt toiletgarniture fra 1920'erne. Toiletgarnituret består af tolv dele – et stort spejl, en børste, et håndspejl, et par lysestager og en række små dåser og flasker til creme og parfume. Alle dele er fremstillet i forgyldt sølv i nyrokoko stil – en stilart, der blev særlig populær fra sidste del af 1800-tallet. Nyrokoko blev af tiden betragtet som særlig feminin og blev derfor navnlig anvendt til møbler og genstande i rum, som man mente hørte til den feminine sfære såsom dagligstuer, kabinetter med videre. Sættets dele bærer monogrammet LC efter Marie Louise Castenschiold, hvis kaldenavn var ”Lila”. Marie Louise Castenschiold blev født i 1901 og ægtede i 1920 Adolph Frederik Holten Castenschiold til Borreby. Den unge brud fik dele af det smukke toiletgarniture i morgengave, og de følgende år fik hun endnu en del af sættet som gave af sin mand på deres bryllupsdag. Sættet gik efterfølgende i arv til datteren Anne Marie ”Buben” Castenschiold. Hun blev i 1939 gift med Kresten Frederik Adam Scheel, som var sønnesøn til Christen Scheel, den sidste greve på Gammel Estrup. På mange herregårde finder vi denne slags toiletgarniture af høj kvalitet, der ofte enten har været en bryllupsgave eller som her morgengave. De smukke og ofte kostbare sæt blev nedarvet i adelige familier gennem generationer. Et toiletgarniture som dette er derfor en del af det ”fællesgods”, som hørte til herregårdslivet i sidste halvdel af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Det er en del af fortællingen om herregårdene omkring og efter forrige århundredeskifte, hvor de ligesom resten af samfundet stod på tærsklen til moderne tider, men hvor man samtidig havde sine rødder og sin identitet funderet i århundrede gamle traditioner. Toiletgarnituret hører netop til disse gamle traditioner, og det ville have ligget på enhver adelig frues toiletbord. I dag er Marie Louise Castenschiolds morgengave udstillet i det herskabelige soveværelse, som er en del af museets fortælling om herskabslivet omkring forrige århundredeskifte.

Fruens frisørslag

Med til herregårdsfruens verden omkring 1900 hører også et frisørslag, som museet samlede ind i 2017. Giveren henvendte sig til museet og fortalte, at hun i 1970'erne var nabo til en ældre dame i Aarhus, der forærede hende frisørslaget. Den ældre dame havde fortalt, at hun i sin tidlige ungdom havde været ansat på Gammel Estrup, hvor hun brugte frisørslaget, når hun satte fruens hår. Den ældre dame må have været ansat på herregården omkring 1920, og hun må således have været tjenestepige for Christen Scheels anden hustru, grevinde Emma, som skulle blive den sidste frue på Gammel Estrup. Grevinden kan have foræret frisørslaget til den unge tjenestepige, da denne efter endt ansættelse forlod Gammel Estrup. Hvorfor hun har gemt det, ved vi ikke, men vi oplever ofte, at tidligere ansatte ser tilbage på den tid, de tjente på herregården, som en rigtig god tid. Årsagen kan findes i, at arbejds- og boligforholdene for de ansatte ofte var bedre på herregårdene end på bøndergårdene, og det blev betragtet som lidt finere at arbejde for et herregårdsherskab. Endelig var der ofte liv og glade dage på herregården med mange unge mennesker ansat på samme sted, så måske har den unge tjenestepige ønsket at beholde et minde om en god tid.

Gaven fra Amerika

Til sidste generation Scheel på Gammel Estrup hører også en fin lille fotoramme, som museet fik overbragt af en efterkommer af familien Scheel. Han havde arvet den fra sin farmor, Bertha Lonsdale, født Scheel. Bertha var datter af Christen Scheel og dennes første hustru, Ingeborg Brøchner, og blev i 1905 gift med Walther Lonsdale. Kun 35 år gammel faldt Walther Lonsdale i første verdenskrig ved slaget ved Sommes i 1916, og han efterlod sig sønnen Jørgen på bare fem år. Inden sin tidlige død havde Walther Lonsdale imidlertid været på rejse i USA og med sig hjem bragte han en fotoramme fremstillet i stof og dekoreret med perler. Rammen var lavet af indianere, som ifølge familietraditionen var af Sioux-stammen. Bag på rammen står der



skrevet ”BILLINGS MONTANA. Oct. 27/1909. Frederich A. Cook, Rosine C. Michell”. Måske referer navnene til personer, hvis portrætter tidligere har siddet i rammen. Vi ved det ikke, for vi kender desværre hverken dem eller deres historie. Om Walther Lonsdale kendte dem, ved vi heller ikke, men mon ikke han har taget rammen med hjem til Danmark som en gave eller som en eksotisk souvenir fra sin rejse til Amerika.

Herregårdenes boligkultur

I den årrække, hvor museet har arbejdet med gennemførelsen af *Generalplanen*, har en stor del af indsamlingen knyttet sig til herregårdenes boligkultur. Da Gammel Estrup blev solgt efter Christen greve Scheels død i 1926, blev huset ryddet, og selvom det er lykkedes at finde en stor del af inventaret, suppleret af inventar fra andre herregårde, står museet ofte uden et originalt forlæg fra herregårdsmiljøet, når der for eksempel skal syes gardiner til stuer og sale eller stole og sofaer skal ombetrækkes. Men gennem målrettet indsamling af møbler, genstande, tekstiler med videre har museet efterhånden fået skabt en samling af originalt materiale fra herregårde, hvorfra man kan få viden om udseende og materiale, når vigtige dele af et herregårdinteriør skal genskabes i forbindelse med indretningen af hovedbygningen. Det er en vigtig samling at kunne trække på, da de originale genstande som for eksempel gardiner, der har hængt på herregårdene, og som er blevet taget ned og gemt, kan fortælle os om den form, opsætningsmetode og stof- og farvevalg, man havde valgt i herregårdsmiljøet i en specifik periode. Et eksempel på denne slags indsamling er en samling af møbelstof og gardiner fra 1920'erne, som museet fik indleveret i foråret 2017. Tekstilerne stammer fra herregården Lerchenborg på Sjælland, som fra sidste del af 1920'erne til 1952 var ejet af P. A. Lund og siden dennes enke, Marie Lund. Da Marie Lund fraflyttede Lerchenborg i 1952, tog hun en del af blandt andet gardinerne med sig, og heldigvis fik en snarrådig mellemmand reddet tekstilerne, da de senere stod for at skulle smides ud. Han fik bragt dem til Gammel Estrup, hvor de er blevet undersøgt, registreret og pakket, så de også mange år frem kan give os viden om 1920'ernes gardinmode på herregårdene. I dag kan gardinerne for eksempel være en del af forlægget for gardinerne i sidste etape af *Generalplanen*.

Til herregårdenes bolig- og herskabskultur gennem tiden hørte også et rokokoflisebord, som museet købte på auktion i 2017. Bordet stammer fra Gammel Estrup, hvor det formentlig har stået i en af herskabets stuer. Flisebordene blev ofte brugt i forbindelse med 1700-tallets små te-seancer, hvor kaffe, te og varm chokolade blev voldsomt moderne blandt eliten som eksklusive luksusvarer fra fjerne himmelstrøg. De varme drikke var, før de blev allemandseje, forbeholdt eliten, og særligt tilberedningen af te blev mange steder varetaget af husets frue, når der var gæster. Her kom flisebordet ind i billedet, for med sin fliseoverflade var det mere hårdført over for vand, der ramte ved siden af den lille porcelænstepotte. Bordet fra Gammel Estrup er formet som et typisk rokokobord med svungne ben og en plade i et meget smukt blå-hvidt mønster af fajancefliser fra fajancefabrikken i Kellinghusen i Slesvig-Holsten. Bordet trænger til en kærlig konservatorhånd og vil først derefter kunne udstilles i museets 1700-tals interiører på første sal i hovedbygningen.

Fra Gammel Estrup kommer også en servietpresse, der blev brugt til at gøre servietter og andet dækketøj glatte og pæne. Servietpressen, eller linnedpressen, som den også hedder, stammer formentlig fra barokken i slutningen af 1600-tallet, hvor moden dikterede, at duge og tilhørende servietter havde skarpt markerede folder. Servietpressen ligner en dragkiste med tre skuffer, men på pladen øverst er der fastgjort en ramme, som igen fastholder en snegl og en spændeplade, hvorunder det stænkede, stivede og omhyggeligt sammenlagte bordtøj kom under pres. Således beholdt det de skarpe folder længe.

De oven for nævnte genstande har alle en tilknytning til Gammel Estrup. Men museet samler som nævnt genstande ind fra alle herregårde. I 2017 indkom således en parykkasse fra 1700-tallet, som nu har fået plads i *Påklædningsværelset* på første sal, der danner ramme om historien om adelens påklædning, parykker og selvviscenesættelse i 1700-tallet. På dette tidspunkt var elitens hjem opdelt i repræsentative og private rum. I de førstnævnte tog man i mod gæster og spillede rollen som husets frue og herre iklædt flotte rober og pudrede parykker, mens man i de mere private rum, som påklædningsværelset, kunne trække sig



tilbage og løсне korsettet og smide parykken. Parykkassen er en vigtig brik i denne fortælling om en tid, hvor selviscenesættelse var en helt central del af elitens liv.

Fra Herregården Bidstrup indsamlede museet i året, der gik, en samling på 10 opsatser fra nedlagt vildt. Vildtet var skudt af Hans Henrik de Lichtenberg (1919-84) og Geert de Lichtenberg (1881-1940), som var henholdsvis far og farfar til Bidstrups nuværende ejer. De to flittige jægere forsynede efterfølgende opsatserne med deres initialer og nogle af dem med årstal og stedsangivelse. Således fremgår det, at Geert de Lichtenberg nedlagde såvel dåhjorte som kronhjorte i Jægersborg dyrehave i 1925. Han havde en særlig tilladelse til at skyde i dyrehaven, fordi han i en periode var formand for Dansk Jagtforening. Resten af opsatserne stammer fra vildt fra Bidstrup Gods. Opsatserne bliver fremover en del af Gammel Estrups samling fra såvel Gammel Estrup som fra andre herregårde. Jagt har nemlig til alle tider været nært forbundet med herregårdene og adelen, idet jagten siden middelalderen var et adeligt og kongeligt privilegium. Der var naturligvis en praktisk betydning i det, da man gerne ville have vildt på bordet. Men navnlig i sidste del af 1800-tallet blev den herskabelige selskabsjagt, der strakte sig over flere dage, tillige en måde hvorpå adelen kunne markere sin eksklusivitet i forhold til andre samfundsgrupper. Således havde enhver herregård med respekt for sig selv omkring forrige århundredeskifte lange rækker af opsatser hængende på væggene i hovedbygningens lange gange eller i herreværelset.

Fra det øvrige herregårdsmiljø kom også så forskellige genstande som en kobberindsats til vandkedlen på et gammelt jernkomfur, der stammer fra en østjysk herregård, en vugge fra herregården Clausholm og sågar en udstoppet sikahjort, som i 1942 blev givet til Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum af hofjægermester, baron Christian Wedell-Neergaard fra Svenstrup. Hjorten skal indgå som en del af museets kommende generalplan, der omfatter herregårdens kældre og lofter.

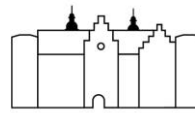
Bevaring

Gammel Estrups største og mest betydningsfulde genstand er herregårdens hovedbygning og omliggende område. Derfor fokuserer museet en betydelig del af sin bevaringsindsats på dette kulturmiljø. I de seneste 10 år har museets *Generalplan* været udgangspunktet for indsatsen, og i 2017 koncentreredes den om den del af hovedbygningen (*Kapellet, Fruerstuen og Kapelgangen*), der periodemæssigt formidler renæssancens adel og herregårdsmiljø. I 2017 fejrede Europa nemlig reformationsjubilæum, da det var 500 år siden Martin Luther skrev sine berømte teser og dermed satte reformationen i gang i Europa. Tiden efter reformationen var den periode, hvor dansk adel for alvor manifesterede sin position som rigets førende stand økonomisk, kulturelt og socialt.

Kapellet

Til standens nye førerposition hørte også rollen som "troens vogter", og det kom blandt andet til udtryk i herremændens kirker, som blev udsmykket med slægtens våbenskjold, gravmonumenter, epitafier med videre. Gennem udsmykningen af sine kirker havde herremænd muligheden for at vise, at han keredede sig om religionen, og således var værdig til at lede folket. Mange herremænd havde, ligesom ejerslægten på Gammel Estrup, et kapel i hovedbygningen, hvor herskabet og deres ansatte kunne udøve deres religion. Kapellet viste dels, at herskabet selv var fromt og troende, dels at herremænd sørgede for at give medlemmerne af sin husstand mulighed for at udøve deres religion. Det var denne historie om adelens fremtrædende samfundsrolle i renæssancens Danmark, museet ville fortælle i de tre rum i stueetagen.

Kapellet på Gammel Estrup blev etableret i 1600-tallet af herregårdens daværende ejer, Christen Skeel (1623-88) og hans hustru Birgitte Rosenkrantz (1633-77). Ud over at være udgangspunktet for museets fortælling om den betydelige rolle, som dansk adel kom til at spille i den samfundsmæssige og kulturelle udvikling efter reformation, danner kapellet i dag også ramme om en række kirkelige handlinger som sommergudstjenester, barkedåb, bryllupper og kirkekoncerter. Bevaringsmæssigt trængte rummet til et løft, som blandt andet involverede en opretning af stengulvet, som var sunket ned på midten. Efter



opretningen af gulvet og udskiftningen af ødelagte sten med nye sten fremstillet efter originalt forlæg, blev gulvet blevet atter lige og dannede nu en helhed, der løftede rummet betydeligt. Dernæst blev væggene repareret og kalket, mens kirkestole og prædikestol blev frisket op med olie.

Det største tiltag i rummet var imidlertid restaureringen af kapellets altertavle fra 1600-tallet. Konserveringen blev gennemført som et åbent værksted, hvor museets besøgende kunne følge konservator Tina Peterssens arbejde og høre hende fortælle om processen. Det blev en stor succes – ikke mindst på grund af Tinas engagement og gode formidlingsevner. Efter afrensningen af maleriet åbenbares nye detaljer i maleriet, som havde været skjult under snavs og mørknet fernis. Altertavlens maleri forestiller *Kristus for Pilatus*. Det er den scene i biblen, hvor Pilatus spørger folket, om han skal dømme Kristus eller morderen Barabbas. I fortællingen har de jødiske præster fyldt befolkningen med vranglære, og den ophidsede folkemængde dømmer derfor Kristus til korset i stedet for Barabbas. Motivet er luthersk og har flere lag af fortællinger. Der er her, at Kristus bliver dømt til at være offer for alle menneskets synder. Men det er også fortællingen om, hvordan præsteskabet underviste vranglære. Netop det sidste var en af grundene til, at den europæiske reformation kom til Danmark i 1536, hvilket gjorde adelen til rigets førende stand.

Altertavlen bærer Christen Skeels og hans hustru Birgitte Rosenkrantz' våbenskjold, og kapellet med den indbygge altertavle må således være indrettet i den periode, de ejede herregården i 1600-tallet. Herfra stammer også knæfaldet foran alteret, som tillige blev restaureret. Ved samme lejlighed kom kapellets alterdug under kærlig behandling hos konservatorerne på Museum Østjylland, som fik den rensat for støv og stearin og repareret den, hvor det var nødvendigt.

Kapelgangen og Fruerstuen

I forlængelse af kapellet ligger kapelgangen, hvis gulv og vægge fik samme tur som kapellets og dermed i dag fremstår nyrestaureret og sammen med kapellet som en mere troværdig ramme om museets formidling af adelens religiøse rolle i renæssancen. Sidste rum i museets ”renæssanceafdeling” er *Fruerstuen*, der ligger i forlængelse af kapelgangen. I renæssancen var *Fruerstuen* herskabets daglige opholdsrum, hvor man både spiste, sov og opholdt sig. Først senere begyndte man at adskille spiserum fra opholdsrum. Den bevaringsmæssige udfordring i *Fruerstuen* lå i det fugtige klima, der blandt andet var skyld i, at kalken på væggene faldt af, og som truede med at ødelægge selve muren. Det måtte der gøres noget ved, dels for at sikre muren, dels fordi museet, som et led i formidlingen af *Fruerstuen*, ønskede at dekorere væggene med en 1600-tals vægdekoration i kalk, der var fundet rester af i rummet og i det tilsvarende rum på første sal. Dekorationen forestiller en illusion af draperet stof, der er sat op på stuens vægge. Det var en meget brugt vægdekoration i renæssancens herskabsrum, hvor den blev brugt som alternativ til for eksempel de vævede vægtapeter. Dekorationen er langt fra simpel, og den kræver en erfaren dekorationsmaler med en rolig og let hånd. Var kalkdekorationen blevet malet på væggene, som de var, uden at klimaet blev forbedret, ville den lynhurtigt skulle af og forsvinde. Så for at forbedre klimaet i rummet, blev der indlagt gulvvarme under det trægulv, der blev lagt i rummet, hvilket sikrede et bedre klima i rummet.

I *Fruerstuen* står et meget smukt udskåret tresurskab fra renæssancen. Tresurskabet var med sine mange rum beregnet til opbevaring af kostbarheder. Det to meter høje skab var et pragtmøbel, som man kun fandt hos samfundets elite. På dette tidspunkt var adelens magtstilling på sit højeste, og en overdådig pragtudfoldelse blev lagt for dagen i såvel arkitektur som møbelkunst. Møbelsnedkere og billedskærere fremstillede møbler med ornamentter bestående af sammenslyngede akantusblade, bånd, rosetter og talrige andre dekorationer. Ofte havde møblerne et arkitektonisk præg, hvor søjler og buer benyttedes til inddeling af de dekorerede flader. Tresurskabet i *Fruerstuen* på Gammel Estrup er et meget fint eksempel på denne stil, pragtudfoldelse og det smukke håndværk. Det var derfor en stor glæde at få konserveret det gamle skab, der var et af de første møbler på museet efter oprettelsen i 1930. Konserveringen blev udført af Museum Østjylland og bestod først og fremmest i afrensning, pålimning af løsdele og påføring af syrefri vaselineolie,



der mættede det meget udtørrede træ. Skabet fremstår nu igen som det smukke og kostbare møbel, det var for 400 år siden.

Det var imidlertid ikke udelukkende genstande fra renæssancen, der blev restaureret i det forløbne år. To meget fine rokokostole fra midten af 1700-tallet stod også for tur. Stolene havde i flere år ikke været egnede til udstilling, men i 2017 lykkedes det at bringe stolene til ære og værdighed. De blev ombetrukket med et meget smukt grønt silkebetræk i høj kvalitet, sædet blev repareret og træet på stolens ben, ryg og armlæn, der var blevet tørt og glansløst, blev frisket op. Stolene er i dag udstillet i *Svendegangen*, som hører til museets udstillingsafsnit om Gammel Estrup ved midten af 1700-tallet, *Grevens Appartement*.

Gennemgang af samlingens bevaringstilstand

I 2012 udførte Kunstkonservering Vest på museets foranledning en komplet gennemgang af Gammel Estrups malerisamling, for at kortlægge samlingens bevaringstilstand. Gennemgangen har i årene efter været et godt redskab til at prioritere bevaringsindsatsen i forhold til malerierne, og i 2017 iværksatte museet derfor en gennemgang af resten af samlingens bevaringstilstand. Denne gang udføres den af konservatorer fra Museum Østjylland. Således sikres museet et samlet overblik over hele samlingens tilstand og over, hvilke genstande der trænger mest til konservering, og det er dermed muligt at målrette indsatsen for at skaffe de nødvendige økonomiske midler til arbejdets udførelse. Museet har hidtil knyttet genstandskonserveringen an til *Generalplanen*, således at de genstande, der skulle udstilles i hver etape, blev konserveret, hvis de havde behov for det. Men dels findes en del af museets genstande på magasin og har således ikke været omfattet af *Generalplanen*, dels har museet af økonomiske årsager været nødt til at prioritere de mest trængende genstande. Endelig forventer museet at færdiggøre *Generalplanen* i løbet af 2018, og der er således brug for et nyt værktøj i forhold til museets fremtidige bevaringsindsats på samlingsområdet. Gennemgangen forventes afsluttet i løbet af foråret 2018.

Personale, netværk og bestyrelse

Ethvert museum har brug for dygtige, ansvarlige og kreative medarbejdere for at sikre det allerbedste fundament for en sund, aktiv og handlekraftig virksomhed. Takket være en sådan stab af engagerede, loyale og kompetente medarbejdere, som året rundt trofast arbejdede på og for stedet – samt for de danske herregårdes sag – kunne museet i december se tilbage på endnu et år med et særdeles højt aktivitetsniveau. Det er de mennesker, som arbejder på museet, der definerer stedet, og heldigvis blev der med dette afsæt igangsat masser af nye projekter med stort potentiale. Såvel nye projekter som museets generelle arbejde sker for at bevare kulturarven og styrke folks bevidsthed om vigtigheden heraf – gennem solid forskning og bred formidling arbejder museet på at give alle i Danmark et håndtag til historien og dermed en bedre forståelse af deres egen historie, som på sigt kan bidrage til dannelsen af egen identitet.

Ud over den faste medarbejderskare blev museet også i årets løb styrket af mange gode og dygtige folk i studiejobs, praktikordninger, arbejdsprøvninger og midlertidige ansættelser. Som led i deres respektive uddannelsesforløb på Aarhus Universitet var Line Guldager Mott og Mathilde Baade Høberg i praktik på museet i forårshalvåret 2017. Om efteråret var det Nanna Dybdahl og Nikolaj Sten Andersen, som museet havde et konstruktivt samarbejde med i forbindelse med deres praktikperiode. Gennem praktikanternes friske og mere teoretiske tilgang til arbejdet med kulturarven var de med til at tilføre stedet ny energi og nye måder at arbejde med kulturarven på. Omvendt kunne museet give praktikanterne erfaring med moderne praktisk og professionelt museumsarbejde gennem aktiv brugerinddragelse. Alle fire fagfolk var på hver deres måde dygtige, engagerede og konstruktive i deres tilgang til museumsarbejde, og det var dermed en stor gevinst for museet at have dem i huset.

I årets løb var også en enkelt elev fra 9. klasse fra Sorø Privatskole, Sofie Rask Bertelsen, i erhvervspraktik på museet. Malene Stegger Sørensen, Randi Mannion, Emil Sørensen og Jan Rusz Jensen var alle fire i kortere eller længere virksomhedspraktikker på museet. For Malene Stegger Sørensens



vedkommende lykkedes det at forlænge praktikken med en ordinær ansættelse i nogle måneder i formidlingsafdelingen, hvor hun deltog i arbejdet med formidling af kulturarven og specifikt arbejdede med historiske dragter, personlig formidling og herregårdsmarkedet.

Ansatte, praktikanter og folk i virksomhedspraktik gjorde det dog ikke alene. Museets dedikerede frivillige var en kæmpe – og helt uundværlig – indsatsstyrke på museet i 2017! Netværket, der tæller omkring 175 personer, var med andre ord en væsentlig forudsætning for, at museet kunne gennemføre de mange store og små opgaver og det brede spekter af aktiviteter, der foregik på stedet i årets løb. Hertil kom det givende samarbejde, der foregik i de forskellige, mindre grupper; så som for eksempel bemanningen i *Herregårdskøkkenet*, diverse sy- og formidlingsopgaver i *Sygruppen*, *Blomstergruppens* udsmykning i udstillingsområdet og julepyntning i december, *Skovarbejdergruppens* arbejde med både pasning og formidling i og omkring skovarbejderhuset, og brandvagter og receptionshjælpere og de frivillige, som passer urtehaven på Gammel Estrup med mange flere. Netværket var med andre ord en helt uundværlig del af museets dagligdag, og indsatsen betød også meget for den oplevelse museets gæster fik, når de var på stedet. Sammen med formidlings- og frontpersonalet var de frivillige således museets ansigt ud ad til, hvor det i høj grad handlede om at give brugerne en god oplevelse, så de vil tale godt om stedet og eventuelt komme på besøg igen i fremtiden.

Herregårdens Kulturmiljø blev også passet efter alle kunstens regler i 2017 – og af mange forskellige instanser. Her var museets enestående staudeekspert, Bente Mortensen, det omdrejningspunkt, som betød, at de store, smukke staudebede på begge sider i den øverste del af haven blev omsorgsfuldt passet og plejet til glæde for museets besøgende og andre brugere af haven. Arbejdet med de store græsarealer, levering af brænde, pasning af de mange grusstier, opsamling af blade, græs og affald blev på fineste vis varetaget af et havehold under Norddjurs Kommune. Hertil kom en privat gartner, Trine Petersen, som varetog flere forskellige opgaver med såvel haven, springvandet og udenomsarealerne, som ingen af de øvrige samarbejdspartnere tog sig af. Endelig kunne Anlægsgartner Torben Jensen ApS sørge for at hække, træer og lindetræer blev klippet og fremstod veltrimmede og knivskarpe – og dermed helt i overensstemmelse med en rigtig barokhaves oprindelige idealer. Fra museets side var det museumsbetjentene Hans Jørgen Rasmussen og Jørgen Justesen, der med bravur fungerede som bindeled mellem disse mange forskellige ”haveentreprenører”, således at alle opgaver blev koordineret og i sidste ende løst til alles tilfredshed.

Med årets afslutning udløb også valgperioden for museets bestyrelse, idet medlemmerne følger valgårene for kommunal- og regionsrådsvalg. Museets bestyrelse udstikker de overordnede rammer for museets arbejde og ser til, at økonomien og dermed budgettet overholdes uden for mange og for store udsving. Af samme årsag afholdes der årligt to møder – henholdsvis et om foråret og et om efteråret – hvor netop årsregnskab, budgetopfølgning, besøgsstatistikker og strategier har en central plads. Der skal derfor her bringes en stor tak til de medlemmer, som gik ud af bestyrelsen med årets udgang, da det har været yderst væsentligt for museet at kunne trække på netop deres kapacitet, ressourcer og velvillige engagement i forbindelse med museets arbejde gennem de seneste fire år. I tilknytning bestyrelsens afsluttende møde i oktober blev der taget første spadestik til en ændring af bestyrelsens kompetencer, sammensætning og antal. Ændringen tog sit udspring i den professionalitet, som stedet har opbygget over de seneste mange år, og som derfor gjorde det naturligt at ændre navn og ansvarsområde i overensstemmelse med de opgaver, der bliver løst og det arbejde, der rent faktisk bliver udført på museet. Beslutningen blev effektueret ved bestyrelsesmødet den 6. oktober, og med virkning fra 1. januar 2018 hedder museet fremover Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum. Den nye bestyrelse vil konstituere sig først i det nye år.

Til Slut

En sag, som optog hele den danske museumsverden i 2017, var den museumsudredning, som Kulturminister Mette Bock havde igangsat midt på året. Ministeren havde ved den lejlighed nedsat to arbejdsgrupper, som skulle undersøge fordelingen af de statslige støttekrone på museumsområdet. På baggrund heraf skulle



grupperne komme med forslag til, hvordan støtten fremover skulle fordeles, så man fik et mere retfærdigt og gennemsommeligt fordelingsprincip. En præmis for opgaven var, at Ministeren gerne ville have råderum, men at der ikke ville blive tilført området flere midler. De to grupper, der bestod af henholdsvis Lene Bak og Frank Birkebæk i den ene og Christian Nissen og Astrid Gade Nielsen i den anden, havde frist til 1. december med aflevering af deres rapporter. Samme frist gjaldt, hvis andre på museumsområdet havde forslag eller holdninger til midlernes fordeling, og museet indsendte derfor et bud i starten af oktober. Som opsamling på rapporterne og debat med den danske museumsverden har Ministeren indbudt til et dialogmøde først i det nye år. Det skal blive spændende at se, hvad der bliver resultatet af dette initiativ! Forhåbentlig vil Ministeren notere sig, at de danske museer i disse år mærker en øget efterspørgsel, som nok skal forklares i de kerneopgaver, museerne løser for samfundet. Arbejdet med at forske i historien og formidle viden samt indsamle, registrere og bevare danskernes historie og kultur for eftertiden er grundlaget for identitet og dannelse hos det enkelte menneske. I en verden, hvor alt er under hastig forandring, og sandhed, værdier og historie trues af "fake news", kan museerne hjælpe folk med at besvare de helt centrale spørgsmål som "hvem er jeg"? "hvor kommer jeg fra"? og "hvor skal jeg hen" – fælles, grundlæggende spørgsmål for alle mennesker. I kraft af de godt og vel 14 millioner mennesker, der besøger de danske museer årligt, er museer med andre ord en levende og helt essentiel del af samfundet i det 21. århundrede.

Regnskab 2017

Tkr.

Indtægter

Offentlige tilskud	4.467
Private fonde mv.	4.168
Egne indtægter	2.609
	<hr/>
	11.244
Overført til samarbejdspartnere	-859
Heraf anvendt fra bundne projektmidler	5.240
	<hr/>
Årets indtægter i alt	15.625

Omkostninger

Forskning, formidling, indsamling, bevaring og registrering	9.561
Øvrige omkostninger	5.568
	<hr/>
Omkostninger i alt	15.129

Resultat før renter	496
Renteindtægter	13
	<hr/>
Årets resultat før resultatdisponering	509

Resultatdisponering

Overført til bundne projektreserver	602
Overført fra bundne projektreserver	137
	<hr/>
Året resultat efter resultatdisponering	44